

Carsten Elmelund Petersen, "Ethiske love, juridiske love, ceremonielle love og renhedsforskrifter - systematik, sammenhæng eller sammensurium i Moseloven?" *SEE-J Hiphil* 1 [http://www.see-j.net/hiphil] (2004). Publiceret 9. september 2004.

Ethiske love, juridiske love, ceremonielle love og renhedsforskrifter - systematik, sammenhæng eller sammensurium i Moseloven?¹

Carsten Elmelund Petersen
Dansk Bibel-Institut
cep@dbi.edu

Reference: Carsten Elmelund Petersen, "Ethiske love, juridiske love, ceremonielle love og renhedsforskrifter – systematik, sammenhæng eller sammensurium i Moseloven?" *SEE-J Hiphil* 1 [http://www.see-j.net/hiphil] (2004). Publiceret 9. september 2004.

Indledning

Der har de senere år været meget debat om en eventuel kirkelig anerkendelse af homoseksuelt samliv i Den danske Folkekirke. En bestemt påstand blev i en årrække fremført af Poul Honoré. Han gjorde gældende, at hvis man tager de etiske love i Mosebøgerne, som siger nej til udførelse af homoseksuelle handlinger, så må man generelt fastholde hele Moseloven og specielt dødsstraffen for homoseksuelle handlinger.²

I foråret 2003 rejste Egon Clausen en debat gennem sin bog *Øje for Øje*. En væsentlig pointe er, at de kristen fundamentalister, som han beskriver i Texas i USA, søger at indrette deres civile retssystem efter Moselovens juridiske foreskrifter.³ Clausen refererer til Rousas John Rushdoony, der i 1960 grundlagde The Chalcedon Foundation.⁴ Det er en interessant reference. Fra midten af 1970'erne har der yderligere været en bevægelse i USA, som kaldes Christian Reconstruction. Denne bevægelse ønsker, at Moselovens straffebestemmelser bliver implementeret i retssystemet i USA. Et af hovedværkerne er Greg L. Bahnsens *Theonomy in Christian Ethics*. Bahnsen hævder, at Moselovens dødsstraf skal gælde mord, utugt, sodomi, homoseksualitet, voldtægt, incest, at slå sin far og mor, brud på sabbatten osv.⁵ Begrundelsen er, at Jesus i Matt.5,17-19 stadfæster loven. Ikke en tøddel af loven er trukket tilbage. Alt bliver stadfæstet af Jesus ifølge Bahnsen. Hele Moseloven skal gøres gældende i dag bortset fra de steder, hvor den eksplicit er ophævet eller modificeret af en senere åbenbaring.⁶

Bahnsen mener, at Jesus stadfæster dødsstraffen for utugt, da nogle farisæere kom med en kvinde, der var grebet på fersk gerning. Problemet var, at de 2-3 vidner, som skal stadfæste ugeringen efter Moselovens bestemmelser, stak af (Joh.8,1-11).

Et andet af de eksegetiske problemer er det klassiske sted i Galaterbrevet 3,23-24, at mennesket skal bevogtes under loven, indtil troen bliver åbenbaret. Loven bliver dermed en pædagog, der

---

¹ Foredrag på Tværfaglig Etikkonference på Dansk Bibel-Institut d. 18.-19. september 2003 under hovedtemaet: *Moseloven tidsbestemt eller varig gyldig?*

² Paul Honorés synspunkt er fremført i bogen *Fra Moses til nutiden - Om homoseksualitet og homoseksuelle* Herning 1992, og en række artikler i *Kristeligt Dagblad* over en årrække: Bibelen, samfundets angst og de homofile, d. 10 juli 1985, Homofile og Biblen, d. 3. oktober 1989, Det homofile anlæg og retten til at være kristen, d. 18 november 1989, Indre Missions barn og bibelen, d. 9. maj 1990, Om homoseksualitet og om at droppe Gud, d. 22. april 1993, Dødsstraf og homoseksualitet, d. 14. maj 1993, Det bibelske syn på homoseksualitet, d. 17. juni 1993, Tag dem som de er, d. 27. juli 1993, De virkelig homoseksuelle og evangeliet, d. 22 februar 1994, Ja og nej til Bibelen, d. 23. marts 1994, Det store forræderi, d. 13. februar 1995.

³ Egon Clausen: *Øje for øje - En beretning fra det modernes bagside*, Viborg 2003, p. 24

⁴ Ibid. pp. 81-89.

⁵ Greg L. Bahnsen: *Theonomy in Christian Ethics* (Expandet edition), Phillipsburg 1984 (1977), p. 445.

⁶ Philip Ross: Reformed Theology and Theonomy - som Comparisons, *foundations* 35/1995, pp. 27-35.

peger på Kristus. I reformert teologi har der været en tolkning, der går på, at det gælder om at udbrede Guds lov og tage mennesker til fange under denne, uanset om de ønsker det eller ej. Det skal være en forberedelse til evangeliseringen.⁷ Denne tolkning indebærer en forfejlet opfattelse af det frelseshistoriske forhold mellem GT og NT, som Tremper Longman III forsigtigt siger det i sin kritik af Bahnsens bog.⁸

Vi står i dag over for en ny variant af teokratiet - ganske vist under dække af det såkaldte demokrati i USA, men den teokratiske strømning præger den politiske højrefløj i USA. Den teokratiske tænkning er gammel. I middelalderen søgte strømninger i pavekirken at få magt over kejseren, og i Calvins Geneve brændte man kættere på bålet for at virkeliggøre Guds vilje med vold og magt.

Jesus siger, at hans rige ikke er af denne verden (Joh.18,36), og at de kristne er i verden men ikke af verden, og Paulus siger, at de kristne borgerskab er i himmelen (Fil.3,20). Det er den type ord, som Bahnsen ikke siger meget om. Det skyldes, at calvinske teologer ser deres anliggende i, at gøre Kristi herredømme gældende her og nu.

Sådanne holdninger udfordrer os til at sondre frelseshistorisk mellem GT og NT, til at sondre mellem verdsligt og åndeligt regimente, og til at sondre mellem den enkeltes ansvar og øvrighedens ansvar.

Vi kender det modsatte synspunkt ikke mindst fra Bultmanns eksistensteologi og de mange elever af denne i kontinental og skandinavisk sammenhæng. Deres synspunkt er, at GT er udtryk for jødedom, og at NT er udtryk for kristendom, og ud fra denne model er Moseloven ikke noget problem overhovedet. I *Jesus Kristus og mytologien* siger Bultmann, at Jesus forkynner Guds vilje, Guds bud, budet om det gode.⁹ Men hvad det gode er bliver aldrig indholdsbestemt i eksistensteologien.

Løgstrup er et eksempel på dette. Han er ensidigt afvisende til spørgsmålet, om de ti bud stadig gælder. Spørgsmålet bliver ikke taget alvorligt, men kun mødt med fordomme. Løgstrup mener, at det er en historisk forældet måde at stille spørgsmål på.¹⁰

Denne tænkning, der hurtigt gør sig færdig med Moseloven har ikke saglig overbevisningskraft, fordi store dele af NT er citeret fra Moseloven og GT iøvrigt. Den faglige udfordring består i at tolke, hvad der videreføres af Jesus og apostlene fra GT, og hvad der betragtes som ophævet. Det er altså en hermeneutisk opgave at tolke forholdet mellem kontinuitet og diskontinuitet i forholdet mellem Moseloven og Jesus og apostlene. Problemet er, hvordan man indholdsbestemmer det, som er normativt, dvs. etisk forpligtende i dag for kristne.

Inden jeg tager fat på den systematiske diskussion, vil jeg godt svare på det spørgsmål, som alle foredragsholdere har fået som bunden opgave, nemlig: *Hvad i Moseloven er etisk forpligtende for os kristne i dag, hvis noget er forpligtende, og hvorfor er det forpligtende?*

Det er falske alternativer enten at sige, at hele Moseloven er forpligtende, eller at hele Moseloven er afskaffet. Der er nemlig vidnesbyrd i selve Mosebøgerne, der problematiserer en sådan alt eller intet holdning.

I Moseloven sondres mellem etiske love og andre typer love. Mit kronvidne for denne påstand er ordene fra 5.Mos.4,13: Herren "kundgjorde jer sin pagt, som han havde befalet jer at følge, de ti bud, og skrev dem ned på to stentavler".

Gud åbenbarede først de ti bud først ved en mundtlig åbenbaring.¹¹ På Sinai åbenbarede Gud også

---

⁷ Ibid.

⁸ Tremper Longman III: *God's Law and Mosaic Punishment Today*, i: William S. Barker & W. Robert Godfrey (Ed.): *Theonomy - A Reformed Critique*, Grand Rapids 1990, pp. 41-54.

⁹ Rudolf Bultmann: *Jesus Kristus og mytologien*, Århus 1967, p. 18

¹⁰ K. E. Løgstrup: *Ethiske begreber og problemer*, København 1996, p. 45-48.

¹¹ 2.Mos.20,1-17.

ceremonilove, renhedsforskrifter og juridiske love. Moses skrev det ned.¹² Men det afgørende er, at Moses derefter fik en skriftlig åbenbaring fra Gud på bjerget Sinai. Den skriftlige åbenbaring var de ti bud, hvilket udhæves mange steder i skriftmaterialet,¹³ og den mundtlige åbenbaring bestod af love og retsregler for Israels folk, som Moses senere skrev ned, da han var kommet ned på jorden.

De ti bud står i en særklasse som skriftlig åbenbaring og dermed på et andet niveau end de ceremonielle love, renhedsforskrifterne og juridiske love, som Moses fik kundgjort mundtligt.¹⁴ De etiske love, De ti bud, er en grundlov for Guds pagtsfolk, og de står som noget særligt, fordi Gud skrev dem med sin finger. Det er det eneste Gud har givet fra sig i direkte skriftlig form.

De etiske love er stadfæstet af Jesus og apostlene i NT, hvor de er udlagt og anvendt i lys af den frelseshistoriske epoke, der træder i kraft med Jesu Kristi gerning. Derfor er de forpligtende i dag.

Det vil være en oplagt udfordring idag at nyformulere dekalogen således, at denne nyformulering tager højde for forholdet mellem GT og NT og det aktuelle sprogbrug. Den tyske teolog Jörg Zink har forsøgt at nyformulere ti bud. Men hos Zink er det ti nye bud ikke de ti bud i ny formulering.¹⁵ Men opgaven er relevant og påkrævet særligt det tredje bud, som i NT er tolket og efterlevet på en anden måde end i Moselovens formuleringer lægger op til. Substansen i budet står imidlertid ubrudt fra skabelsen via Dekalogen og gennem NT.

Opdelingen af lovtyper hos Thomas Aquinas

Diskussionen om opfattelsen af Moseloven har optaget kristne i henved 2000 år. I NT kan vi læse om, at der var konflikter mellem jødekristerne og hedningekristerne om forståelsen af Moseloven. Paulus skriver aldrig: "I skal gøre det, at ..." eller "I må ikke gøre det, at ...", fordi (Mose)loven byder det. Når han aldrig skriver sådan, skyldes den frelseshistoriske kontekst, hvor menighederne bestod af jødekristerne og hedningekristerne. I konflikten om hvorvidt hedninger skulle holde Moseloven, blev dette afvist, og aposteldekretet blev det konkrete kompromis (Ap.G.15,5 og 15,20). Derfor stadfæster Paulus dekalogens bud på en indirekte måde. I Mattæusevangeliet understreges, at han er kommet ikke kun for at opfylde loven, men også skulle stadfæste den. Derfor siger han sammenfattende om den gyldne regel og det dobbelte kærlighedsbud; "sådan er loven og profeterne". Han udpeger de største bud i loven i en diskussion med en skriftklog, og i samtalen med den ringe unge mand stadfæster han flertallet af de ti bud.¹⁶

På den ene side kan vi hos Paulus læse, at Jesus satte loven ud af kraft med alle dens bud og bestemmelser (Efes.2,15), efter at Kristus og troen er kommet er vi ikke længere under loven (Gal.3,25), Kristus er enden på loven (Rom.10,4) og den, som lever Åndens nye liv, er løst fra loven, fra bogstavens gamle tjeneste (Rom.7,6). Det er den dogmatiske dimension på loven hos Paulus.

På den anden side kan vi også læse, at Paulus stadfæster loven. Det fremgår af de steder, hvor Paulus siger; "Den, der elsker andre, har opfyldt loven", og "Kærligheden er lovens fylde", og hvor han indholdsbestemmer kærlighedsbudet med en række af de ti bud (Rom.13,8-10. Gal.5,14ff.). Det er den etiske dimension på loven hos Paulus.

Det er ikke ceremoniloven og renhedsforskrifterne, som Paulus taler om her. Det er heller ikke de juridiske love, for de handler kun om ydre forkerte handlinger, der skal straffes. Paulus stadfæster

---

¹² 2.Mos.24,4.

¹³ Moses får stentavler af Gud (2.Mos.24,12); De kaldes "Vidnesbyrdets to tavler" (2.Mos.31,18; 2.Mos.32,15-16); Moses knuser tavlerne mod jorden (2.Mos.32,19). Næste gang er det Moses som laver de tavler som Gud skriver på (2.Mos.34,1 og 4), da Moses igen kommer ned har han "Vidnesbyrdets to tavler" (2.Mos.34,29). Se også 5.Mos.4,13; 5.Mos.5,22; 5.Mos.9,10-11; 5.Mos.9,15; 5.Mos.9,17; 5.Mos.10,1-5 osv.

¹⁴ Der er en lang drøftelse af denne sondring i teksterne i: Jesper Høgenhaven: De ti bud og den gammeltestamentlige kanon, *Dansk Teologisk Tidsskrift* 1993, pp. 83-95.

¹⁵ Jörg Zink: *10 nye bud*, København 1997.

¹⁶ Jf. Matt. 5,17-20, Matt.7,12, Matt.19,16-22, Matt.22,40 og Luk. 10,25-37

den etiske lov og siger, at den står urokket.

I skrifterne fra oldkirken findes vidnesbyrd om, at de kristne har drøftet lovopfattelsen. I *Didaché* er der en kerne, der rummer den gyldne regel, det dobbelte kærlighedsbud og store dele af dekalogen.¹⁷ Andre steder i oldkirken findes nedslag af dekalogen hos Barnabas, Hermas, Plinius mfl.¹⁸ Problemstillingen rummer både eksegetiske, hermeneutiske og systematiske problemstillinger.

De kristne blev i oldkirken udfordret af antinomismen i skarpeste form af Marcion. Men man skal helt frem til Thomas Aquinas for at finde den første samlede systematiske tænkning om loven.¹⁹ Aquinas er kendt for at være den første, der opdeler lovene i Mosebøgerne i tre lovtyper, ceremonielle love, juridiske love og etiske love. Jeg mener, at Aquinas tredeling har store pædagogiske fordele. Den kaster lys over bibellæsningen og hjælper i mange tilfælde, så man kan komme videre. Den giver dog ikke svar på alt. Personligt mener jeg, at Aquinas model er anvendelig, og jeg har selv den opfattelse, at hvis man trækker renhedsforskrifterne ud som en fjerde kategori kaster det lys over forhold i NT.

Aquinas' model er værd at lære noget af. Men jeg mener også, at Aquinas' tænkning om loven er præget af en antropologisk optimisme, som jeg ikke deler. Det skyldes, at han er præget af Aristoteles' filosofi. Det betyder, at al tale om loven er forståelig for det naturlige menneske. Det er jeg ikke selv enig i, idet syndefaldet har svækket det naturlige menneskes naturlige forståelse af loven, omend den ikke er destrueret. Aquinas ser kontinuitet fra Gud til menneske. Han ser ikke mennesket som en oprører imod Gud. Stephen Casseli siger da også, at Aquinas driver teologi med en ikke-kristen epistemologi.²⁰

Den antropologiske optimisme bygger i både teologi og filosofi på det universelle, det naturlige og det rationelle. Loven sigter på det universelle gode (universale bonum).²¹

En anden af de udfordringer, som Aquinas stod overfor var jøderne. Moses Maimonides søgte i middelalderen at systematisere GTs lov på aristoteliske principper, det naturlige, det fornuftige, det universelle. Moses Maimonides byggede på disse præmisser tanken om de 7 noakittiske bud, som Gud angiveligt skulle have givet til Noa efter syndfloden. Derfor skulle de være universelle, da de er givet, inden Israels historie begynder med kaldelsen af Abraham. De 7 noakittiske bud skulle angiveligt være: 1) påbud om etablering af retssystem i samfundet; 2) forbud mod blasfemi; 3) forbud mod afgudsdyrkelse; 4) forbud mod at dræbe uskyldigt menneskeliv; 5) forbud mod incest, utugt, homoseksuelle og bestialske handlinger; 6) forbud mod røveri; 7) forbud mod at flå et lem af et levende dyr for at få føde. David Novak siger, at disse bud er bredt baseret på Skriften (GT), hvis de da ikke direkte er afledt.²² Dette katalog med 7 bud er svært at finde i 1.Mos.9. Men det skyldes, at det er en apologetisk/filosofisk konstruktion på aristoteliske præmisser. De udtrykker en søgen efter det universelle, det naturlige og det rationelle fra et jødisk ståsted.

Aquinas' opfattelse af de tre lovtyper er en del af en helhedsopfattelse, som jeg kort skal skitsere. Der er 5 hovedbegreber: den evige lov, den naturlige lov, menneskers love, Guds lov, som igen er opdelt i GTs lov og NTs lov. De 3 lovtyper er en underopdeling i GTs lov.

Den evige lov (lex aeternae) er Guds fornuft. Denne størrelse er udgangspunkt for alt, hvad Aquinas siger om loven. Den evige lov gælder hele universet og ethvert individ.

¹⁷ Ernst Baasland og Reidar Hvalvik (red.): *De apostolske fædre*, Oslo 1984, pp. 21-24.

¹⁸ Jf. Kurt Christensen: Dekalogens plads i teologisk etik - set i lyset af dens plads og funktion i de bibelske skrifter, i: Karin Christensen m.fl. (red.): *Teologi for tanken og troen*, Århus 1997, p. 92.

¹⁹ Stephen J. Casselli: The Threefold Divisions of The Law in The Thought of Aquinas, *The Westminster Theological Journal* vol. 61, 1999, pp. 175-207.

²⁰ Ibid. p. 206.

²¹ Ragnar Holte: Kristendommen och Moralfrågorna, i Ragnar Holte m.fl.: *Etiska Problem*, Arlöv 1983, p. 118.

²² David Novak: Avoiding Charges of Legalism and Antinomianism in Jewish-Christian Dialogue, *Modern Theology* 16:3 July 2000, p. 280.

Den naturlige lov (*lex naturae*) er menneskers delagtighed i den evige lov. Den naturlige lov er de rationelle skabningers delagtighed i den evige lov. Aquinas mener, at denne er universel. Den naturlige lov indebærer, at det gode skal efterstræbes og at det onde skal bekæmpes, alt andet er udledt af dette grundprincip. Dermed siger Aquinas det samme, som Cicero siger om den naturlige lov.²³ Det afgørende problem ved den naturlige lov er, at det er en uskreven lov. Alle der siger eller skriver, hvad denne uskrevne lov siger, er i gang med at fortolke den. Det er et afgørende problem. Ingen kan sige eksakt, hvad den indebærer. På dette punkt siger Aquinas ikke andet end, hvad Aristoteles havde sagt i græsk sammenhæng og Cicero på romersk mark. Luther følger Aquinas i nogle af de udsagn, som oftest citeres fra ham på dette punkt. Luther bryder som bekendt med inspirationen fra Aristoteles/Aquinas i dogmatikken (retfærdiggørelse af tro), men ikke i etikken.

De positive love er alle de love, som mennesker har formuleret og vedtaget som konventioner. Så langt om Aquinas filosofiske opfattelse af loven.

Aquinas er teolog, og han er godt klar over, at der er mere at sige om Guds lov, for Guds lov peger på Kristus, og derfor er den guddommelige lov (*lex divina*) i GT og NT er ikke identisk med den naturlige lov, og som sådan er de ikke universelle, men udtrykker det særligt kristne, f.eks. ceremonilove i GT og Bjergprædikenen i NT.

Men i GTs lov er der etiske love, og de stemmer med den naturlige lov. Men tillæggene, de ceremonielle love (det kultiske system i Israel) og de juridiske love (den civile kode i nationen) er tillæg. De etiske love er udledt af den naturlige lov, de ceremonielle love rummer bestemmelser om tilbedelse af Gud og de juridiske love handler om retfærdighed blandt folk.

Aquinas begrundet tredelingen udfra 5.Mos.6,1, hvor der tales om 3 størrelser; befalinger (etiske) love (ceremonielle) og retsregler (juridiske) og NT i Rom.7.12, at loven er hellig (ceremoniel), retfærdig (juridisk) og god (etisk). Den gammeltestamentlige lov er givet, fordi Kristus skulle fødes ind i Israels folk.

NTs lov er en lov for hjertet og Helligånden. Lovene er skrevet i hjertet. Hvor GTs lov sigtede på noget udvortes, et folks fællesskab, så sigter NTs lov på det indvortes, en transformation af hjertet, når man får del i Guds rige. Som teolog siger Aquinas, at loven sigter på Kristus. Han er ikke uenig med Paulus, når denne skriver, at "Alt dette skete med dem, for at de skulle være advarende eksempler, og det blev skrevet for at vejlede os, til hvem tidernes ende er nået" (1.Kor.10,11).

Vurdering

Guds lov (*lex Dei*) er en evig lov (*lex aeternae*). Gud er fra evighed til evighed, og Jesus Kristus er Guds væsens udtrykte billede. Han er i går, i dag og i morgen, ja til evig tid den samme (Hebr.1,3 og 13,8). Guds lov er et udtryk for hans personlige væsen og vilje. Gud er den samme, derfor er hans lov også den samme. Gud er evigt god, derfor er hans lov udtryk for Guds evige gode vilje. Gud er evigt hellig, og derfor er hans lov udtryk for Guds evige hellige vilje. Gud er evigt retfærdig, derfor er hans lov udtryk for Guds evige retfærdige vilje.

Guds lov er åbenbaret fra skabelsen. Derfor kan man kalde den Skaberens lov (*lex Creatoris*) eller skabelsens lov (*lex creationis*). Jesus refererer skabelsens orden: "Har I ikke læst, at Skaberen fra begyndelsen skabte ..." (Matt.19,4). Dermed forudsætter han en størrelse, som ikke røkkes af tidens omskiftelser. Det er ikke Moseloven som samlet pakkelsøsnig, han refererer til, men Guds gode skabervilje som det absolutte referencepunkt.²⁴

²³ Cicero: Om lovene, i: *Ciceros filosofiske skrifter*, bind 1, København pp. 333 og 369.

²⁴ Det er skabelsen, der er det afgørende udgangspunkt, og som får et nedslag i åbenbaringen til Moses i den gamle pagt ifølge Rune Söderlund. Han tolker den nye pagt således, at den gamle pagt reduceres til at gælde det, som et omskabt hjerte umiddelbart følger (Rune Söderlund: Mosaisk, naturlig og ny lag i Gamla testamentet, i: Karin Christensen m.fl. (red.): *Teologi for tanken og troen*, Århus 1997, pp. 74-91. Det er en tolkning, som lader flere spørgsmål stå åbne, f.eks. om indholdsbestemmelsen af den reducerede lov, og om det omskabte hjertes kamp mellem kød og ånd jf. Gal. 5,16-25.

En teologisk-antropologisk realisme må se syndefaldet som virkeliggjort risiko. Syndefaldet fik konsekvenser for erkendelsen af Skaberens vilje. Den forelå stadig som naturens lov. Men pga. syndefaldets konsekvenser mødte mennesker denne lov i sløret udgave. Det er antropologisk realisme at tage højde for dette.

Paulus taler om, at hedningerne, der ikke har Moseloven, er sig selv en lov (Rom.2,14-15). I NT siges, at mennesker har et vist kendskab til Guds vilje gennem fornuften, samvittigheden, skaberværkets indretning og historiens forløb. Men disse størrelser anskues gennem et slør. Pointen hos Paulus er, at alle bryder loven. Alle har syndet og mangler herligheden fra Gud. Derfor er retfærdiggørelse af tro nødvendig. Men naturens lov brydes også som etisk lov.

På 5 punkter ser jeg forskelligt på tingene i forhold til Aquinas. 1) Jeg deler ikke hans antropologiske optimisme. 2) Jeg vil hellere tage udgangspunkt i skabelsens lov fremfor naturens lov. 3) Lovtyperne er ikke "kasser", som teksterne kan opdeles i, men aspekter med pædagogisk relevans for forståelsen af teksternes indhold. 4) I modsætning til Aquinas' tre typer, vil jeg trække renhedsforskrifter ud som en fjerde type. 5) Den afgørende sondring står mellem etiske love og andre love. Det er begrundet i de etiske loves særstatus, som skriftlig åbenbaring fra Gud.

Hovedspørgsmålet

Tilbage til det overordnede spørgsmål: Er Moseloven som samlet pakkelsegning tidsbestemt eller varig gyldig? Moseloven er som samlet pakkelsegning ikke forpligtende for kristne i dag. Den havde sin plads i frelseshistorien i den gamle pagt. Den har som funktion i dag at være opbyggelig læsning om Guds langsigtede handlen i historien til menneskers frelse.

Men på Sinai var der forskel på skriftlig åbenbaring og mundtlig åbenbaring. Hvad så med den skriftlige åbenbaring, Dekalogen, de to tavler med de ti bud skrevet med Guds finger? Er den tidsbestemt eller varig gyldig?

Dekalogen er varig gyldig i den forstand, at den fra skabelsen, over åbenbaringen på Sinai, i GTs etiske undervisning, og i Jesu og apostlenes etiske undervisning er forudsat i sin etiske, ontologiske og åndelige substans. Det gælder også substansen i det tredje bud, selv om den ydre form varierer i GT (den syvende dag) og NT (den første dag).

Der har ikke været noget tidspunkt eller nogen nogen gruppe mennesker, hvor det var godt at bryde et af de ti bud. Dekalogens indhold gjaldt før åbenbaringen på Sinai. Beretningen om Kain og Abel viser, at det femte bud var gyldig. Det var ondt at slå ihjel, og det var mod Guds vilje (1.Mos.4,3ff). Længe før åbenbaringen på Sinai tales der om Guds bud, Guds befalinger, Guds lovbud og Guds lov (1.Mos.26,5). Ceremonilovene dukker op inden åbenbaringen på Sinai. De kommer ved indstiftelsen af påsken i Ægypten (2.Mos.13.9-10). Der var også juridiske love i Israels folk inden åbenbaringen på Sinai. Moses lærte af sin svigerfar Jetro, at folket skulle følge forordninger og love (2.Mos.18,20).

Det særlige ved åbenbaringen på Sinai er, at de etiske love nyåbenbares i den frelseshistoriske sammenhæng, hvor Gud har frelst Israel ud af Ægypten, og at de etiske love hamres ud i tykke plader.

Ved åbenbaringen på Sinai siger Gud: "Jeg er Herren din Gud, som førte dig ud af Ægypten, af trællehuset" (2.Mos.20,1ff), og så følger de ti bud. De åbenbares i en ganske bestemt frelseshistorisk sammenhæng. Det er anderledes end den sammenhæng, hvorudfra Aristoteles og Cicero skriver om den naturlige etiske lov. Spørgsmålet om indholdsbestemmelsen af de etiske love er forskelligt afhængigt af, om dekalogen er åbenbaret i en frelseshistorisk sammenhæng eller om det er fremanalyseret i en sekulærfilosofisk sammenhæng. Det er et uklart forhold mellem de etiske love i Mosebøgerne og den naturlige lov hos både Aquinas og Luther.

De etiske loves særstatus

Luther udtrykte sig forskelligt på forskellige tidspunkter afhængigt af, hvem der var meningsmodstander. Hos Luther står De ti bud som noget afgørende både *Den lille katekismus* og *Den store katekismus* og i skriftet *Om de gode gerninger*. Luther gør i fortalen til *Den store katekismus* fra 1529 gældende, at den, som kan De ti Bud, han kan også hele Skriften, og han kan dømme i både åndelige og verdslige sager.²⁵ De ti bud er derfor en kode til hele Skriftens etik.

Det er i denne betydning, at Melanchthon i artikelen om retfærdiggørelsen i *Apologien for Den augsburgske Bekendelse* (Apol. IV,5-8) skriver, at hele Skriften kan deles op i loven og løfterne. Der er ikke tale om opdeling i GT og NT, men i lov og evangelium. Melanchthon siger, at loven er De ti bud, hvorsomhelst de forekommer i Skriften. Melanchthon henviser til Paulus ord om, at loven var skrevet på tavler af sten (2.Kor.3,3) indhugget med bogstaver (2.Kor.3,7). Det var de etiske love, der var indhugget i stentavler - ikke ceremoniloven, ikke renhedsforskrifter og ikke de juridiske love. I *Loci Communes* fra 1521 opdeler Melanchthon Moseloven i moralloven, (Dekalogen), og de to andre typer civilloven og ceremonialloven.²⁶ Det er et eksempel på, at den lov, der var givet ved skriftlig åbenbaring, og den, der var givet ved mundtlig åbenbaring, er på forskelligt gyldighedsniveau.

Mange nyere teologer f.eks. Ragnar Holte, siger, at Luther betragter dekalogen som den beste sammenfatning af den naturlige lov.²⁷ Luther siger også i 1525, at Moses er en stor lærer, men Moses er ikke lovgiver med mindre han stemmer overens med NT og den naturlige lov.²⁸

Den tidlige Luther kæmpede mod den katolske kirkes opfattelse af loven i det dogmatiske spørgsmål om retfærdiggørelse af tro, og det er udsagn fra denne kamp som de teologer, der er præget af eksistensteologien i 1900-tallet, trækker frem.

Den sene Luther kæmpede imod antinomismen, og her udtrykker Luther sig anderledes. I tesarækkerne fra 1535-37 skriver han, at "Paulus taler om loven i almindelighed og med altomfattende betydning, især om den moralske eller de ti bud". Luther sondrer mellem moralloven og ceremoniloven.²⁹ Den senere Luther kan ikke forestille sig en epoke i historien efter syndefaldet, hvor denne morallove ikke har været gældende. I en tese imod antinomerne siger han i 1538: "Disse tre er uadskillelige, lov, synd og død".³⁰ Alle tre har været fremtrædende efter syndefaldet. Han uddyber på den baggrund, hvorfor kirken skal forkynde loven også for kristne.

Lovtypernes funktion i Mosebøgerne

Hos Thomas Aquinas skulle tredelingen af loven tydeliggøre de gammeltestamentlige loves profetiske karakter som love, der pegede frem mod Kristus.³¹ Min egen firedeling indebærer, at alle fire typer love i Mosebøgerne peger på Kristus. Argumenterne herfor er følgende:

1) *De etiske love*, f.eks. det sjette bud, forudsættes af Jesus at have kontinuerlig gyldighed fra skabelsen og videre frem gennem de frelseshistoriske epoker (jf. Matt.19,4). De etiske love er ikke kun etiske. De har også den åndelige funktion at være en tugtemester til Kristus. Det gælder alle de etiske love i Mosebøgerne, som er stadfæstet videre i GT og NT. De etiske love peger på Kristus, men er tillige bekræftet som etiske normer i NT.

2) *Ceremonilovene* skulle de være forbilleder på frelsesværket. Jesus bliver i NT omtalt som

²⁵ Jens Olav Mæland (red): *Konkordieboken*, Oslo 1985, pp. 299-300.

²⁶ Philipp Melanchthon: *Loci Communes*, Göteborg 1997, pp. 69-80.

²⁷ Ragnar Holte: *Kristendommen och Moralfrågorna*, i Ragnar Holte m.fl.: *Etiska Problem*, Arlöv 1983, p. 125.

²⁸ Martin Luther: *Om den kristnes forhold til Mose lov*, København 1992, p. 27.

²⁹ Martin Luther: *Teser til fem disputationer over Rom.3,28*, i: Martin Luther: *Troen og livet*, København 1992, pp. 155-157.

³⁰ Ibid. p. 216.

³¹ Stephen J. Casselli: *The Treefold Division of the Law and the Thought of Aquinas*, *The Westminster Theological Journal*, vol. 61, 1999, s. 183).

offerlam (Joh.1,29), ypperstepræst (Hebr.2,17 m.fl.) og tempel (Matt.26,61) mv. Det peger for mig at se på, at hele ceremoniloven er forbilleder og typer på frelsesværket i Jesus Kristus. Set i NTs frelseshistoriske bakspejl, betegnes disse ceremonilove som den første pagts forskrifter (Hebr.9,1). "De er, ligesom mad og drikke og forskellige renselser, kun jordiske forskrifter, gyldige indtil tiden for den rigtige ordening" (Hebr.9,10). Disse forskrifter skal ikke efterleves nu, for "Kristus er ofret én gang for alle for at udslette syndernes ved sit offer" (Hebr.9,26-28).

3) *Renhedsforskrifterne* er også en kompleks størrelse i Mosebøgerne. De skulle dels gøre Israel anderledes end de øvrige folkeslag,³² og de skulle dels pege på Kristus. Han var uden plet og lyde (1.Pet.1,19). Derfor regnes disse forskrifter ofte under ceremonilovene. Renhedsforskrifterne er ophævet i NT. Peter så i et syn dugen, der kom ned fra himmelen, og der var tale om en åbenbaring, der ophævede spisereglerne der eksempelvis sondrede mellem rene og urene dyr (Ap.G.11,1-18).

Endvidere kan nævnes udsagn som "Alt er rent for den rene" (Tit.1,15), og at intet er urent i sig selv (Rom.14,14). Kristne er ved Kristi frelsesværk købt fri af enhver berøringsangst. Det er et uforløst kristenliv, hvis berøringsangsten råder. Paulus siger udtrykkeligt, at det er vantrø at leve i berøringsangst (Tit.1,5). Renhedsforskrifterne peger på Kristus. Vi skal ikke leve under et: "Tag ikke, smag ikke, rør ikke", efter bud som Paulus kaldte menneskebud (Kol.2,20-22). Alt hvad Gud har skabt kan bruges. Det, Gud har skabt, skal ikke forkastes (1.Tim.4,4).

4) *De juridiske love* gjaldt Israels folk i en bestemt historisk situation. På Jesu tid var mange af disse juridiske love de facto overtruffet af den romerske besættelsesmagts lovgivning. Men i mange af Jesu diskussioner med farisæerne ses, at farisæerne gik meget op i netop de juridiske love. En historisk læsning af disse love viser, hvor alvorligt Gud tager synden. Et aspekt er, at Gud tager synden så alvorlig, at Jesus også måtte gå ind under de juridiske loves yderste konsekvens; dødstraffen! Endvidere må der peges på, at straffene i den nye pagt ikke skal udføres af mennesker, men udføres af Helligånden som kødets dødelse (Rom.6,6 og Gal.2,19-20 og 5,24) og endeligt som evig straf for de vantrø. Det er ikke straffe, som vi mennesker skal/kan udøve efter Moselovens forskrifter. Gud skal være dommer og eksekvere straffene efter den nye pagt.

Der er overlappinger mellem de forskellige typer af love i Mosebøgerne. Forskellige typer af bud kan ses i en og samme tekst. Et eksempel på det er 5.Mos.24,1-4. Der er for det første tale om et etisk problem, hvor det sjette bud er relevant som etisk bud. Dertil er der tale om en juridisk regulering, som er en nødordning. Men for det tredje er det en renhedsforskrift i vers 4, der forhindrer genforening af fraskilte ægtefæller, hvor en sådan ellers er mulig.

Der er andre eksempler på, hvordan den bogstavelige tolkning omformes allerede i GT, f.eks. omskærelsen. I NT tolkes omskærelsen som hjertets omskærelse, genfødsel (Rom.2,29, Fil.3,3, Kol.2,11), den type tolkning ligger allerede indbygget i GT (5.Mos.10,16; 5.Mos.30,6 og Jer.4,4).

Konklusion er altså, at alle (tre eller) fire typer love i Mosebøgerne peger på Kristus. Men det er alene de etiske/åndelige love, der videreføres som normativt forpligtende i NT.

Principialisme som alternativ ?

J. Daniel Hays har i en artikel erklæret sig utilfreds med tredelingen af lovene i Mosebøgerne og har annonceret et program for anvendelsen af de juridiske og ceremonielle love (og dermed også renhedsforskrifter) i dag.³³

Hays tager udgangspunkt i omstillingen fra GT til NT. Som eksempel nævner Hays Paulus' brug af lovens ord om, at man ikke må binde munden på oxen, der tærsker (1.Kor.9,9). Det er ifølge Hays en tolkning af loven, der er "paradigmatisk".³⁴ Det er efter min opfattelse metodemæssigt

³² Joe M. Sprinkle: The Rationale of Laws of Clean and Unclean in the Old Testament, *Journal of The Evangelical Theological Society* 43/3 December 2000, pp. 637-657.

³³ J. Daniel Hays: Applying The Old Testament Law Today, *Biblioteca Sacra* 158, 2001, pp. 21-35

³⁴ Ibid. p. s.33.

problematisk at ville udlede "universelle principper" af vilkårligt valgte eksemplificeringer. Hays' program er:

- 1) Identificer hvad den specifikke lov betød i den oprindelige sammenhæng.
- 2) Bestem hvad forskellen er på den oprindelige sammenhæng og på troende i dag.
- 3) Udvikl universelle principper fra teksten.
- 4) Sammenlign princippet med NTs lære.
- 5) Anvend det modificerede universelle princip på livet i dag.

Der er reelt sympatiske tanker bag, for Hays leder efter Guds gode vilje. Tanken er, at man ved regression kan finde tilbage til noget, der ligner Guds oprindelige vilje. Det er samme tanke, der var fremme i jødedommen på Jesu tid, hvor nogle rabbinere mente, at der samlet var 613 bud i Moseloven. Man fandt 365 forbud (ét for hver dag i året) og 248 påbud (ét for hver knogle i menneskekroppen). Det bagved liggende princip af overordnet karakter er, at Gud har tænkt på hele livet og på hele mennesket.

Holder denne principialisme udfra de frelseshistoriske perspektiver i NT? Renhedsforskrifter og ceremonilove kaldes jordiske forskrifter, der kun var gyldige "indtil tiden for den rette orden". Derfor er de ikke er gyldige i dag, hvor den rette orden er kommet (Hebr.9,10). Der ligger derfor en indbygget modstrid mellem programmets fjerde punkt og det tredje/femte punkt.

Hays søgen efter universelle principper i de ceremonielle love og dermed i renhedsforskrifterne er grundlæggende forkert. Ingen af disse love er universelle, men begrænset til tid, sted og frelseshistorisk kontekst. Det samme gælder de juridiske love i Mosebøgerne.

Den form for principialisme, som Hays er fortalere for i kristen sammenhæng, er en tolkningsmåde, som er kendt fra klassisk jødisk sammenhæng. Athol Dickson nævner fem grunde til, at vejene skilles for jøder og kristne i tolkningen af Moseloven. En af disse grunde er relevant af trække frem her.³⁵

Den handler om sondringen mellem kasuistisk lov og apodiktisk lov. Sondringen er begrundet i 3.Mos.18,4, hvor der skelnes mellem retsregler (kasuistiske) og love (apodiktiske). Kasuistiske love er detaljerede foreskrifter, mens apodiktiske love er bud, der fremsættes som indlysende, og som skal adlydes uanset, om man forstår den dybere virkelighed bag eller ej. Apodiktiske love er knyttet sammen med "hellighedskoden", som giver dem forpligtende karakter, som ikke står til diskussion.

Renhedsforskrifter som principialismens testspørgsmål

Principialismen rejser et spørgsmål til de princip, der ligger bag mange (365+248) bud i Moseloven, men besvarer det ikke. Måske er der principper, der er typiske for mange bud? Spørgsmålet er, om principialismen udgør et relevant og bæredygtigt alternativ til tre- eller firedelingen.

Det kunne være relevant at stille kritiske spørgsmål til konkrete tekster i Mosebøgerne.

1) *Ægttestabeligt samleje*. "Når en mand har samleje med en kvinde/hustru skal de bade sig i vand, de er urene indtil aften" (3.Mos.15,18). I Moselovens forstand handler spørgsmålet om renhed/urenhed ikke om hygiejnisk renhed, der kan klares med vand og sæbe, selv om der er foreskrevet afvaskelse. Der er snarere tale om ontologisk eller åndelig urenhed.

2) *Fødsel*. Når en kvinde/hustru føder en dreng, skal hun være uren 7 dage og 32 dage, og når hun føder en pige skal hun være uren 14 dage og 66 dage. Derefter skal hun skaffe soning, så hun bliver ren efter sit blodtab (3.Mos.12,1-7). Her er der dels tale om retningslinier for urenhed, og ligeledes foreskrevet retningslinier for soning.

---

³⁵ Athol Dickson: *The Gospel according to Moses - What my Jewish friends taught me about Jesus*, Grand Rapids 2003, pp. 147-161.

3) *Menstruation*. Når en kvinde har menstruation, er hun uren i 7 dage, og alt, hvad hun har fysisk kontakt med, erklæres for urent. Det gælder tøj, seng, stol mv. Hvis en mand har samleje med kvinden/hustruen under menstruationen, skal også han være uren i 7 dage (3.Mos.15,19-24).

Det omtales senere i GT, at Batseba rensede sig efter sin menstruation (2.Sam.11,4). Der er forskere, der mener, at den hebræiske vending, der er brugt i den forbindelse, er en fast vending, der referer til en rituel afvaskning som også brugtes efter samleje.³⁶

4) *Længerevarende blødning*. Ved en uregelmæssig lang blødning var der påbudt både syndoffer og brændoffer (3.Mos.15,25). Der skal udføres renselsesritualer og foretages et syndoffer.

5) *Mandlig urenhed*. Der er også foreskrevet, hvilke renselsesforskrifter, der kræves overholdt ved mandlig urenhed (dvs. kønsvæske) (3.Mos.15,1-15). Også her er der foreskrevet renselsesritualer og syndofre.

Hays søgen efter universelle principper i de ceremonielle love og dermed i renhedsforskrifterne forekommer grundlæggende forkert. Ingen af disse love er universelle, men er begrænset til tid, sted og frelseshistorisk kontekst.

Hvad er det bagved liggende princip i at ovennævnte forhold erklæres urene. Hvorfor påfører det ægteskabelige samleje urenhed for mand og hustru indtil aften?

Hvorfor skal en kvinde, som har uregelmæssige blødninger pga. forskydninger i hormonbalancen pålægges syndofre? Skyldes hormonforstyrrelser, der bevirker et afvigende blødningsmønster, personlig synd eller er den et billede på menneskeslægtens synd.

Hvis den slags ontologisk urenhed, der er knyttet til kropsvæsker, fortsat har gyldighed, hvordan kan vi så leve med fælles stole, fælles sæder i bus og tog og ikke mindst fælles toiletter? Hvis Hays mener, at der kan udledes universelle principper af sådanne retningslinier, så kræver det andre forklaringer, end blot en annoncering af et program.

I NT siges, at renhedsforskrifter og ceremonilove var jordiske forskrifter. Deres gyldighed var begrænset til tiden før den rette ordening (Hebr.9,10). Tillige siges, at alt er rent for den rene (Tit.1,15). Paulus siger, at Kristus har købt os fri af "magterne" (Gal.4,9). Hvilke magter? Ud fra Galaterbrevet er det bl.a. en række forskrifter fra Moseloven; som bliver til "magter" (omskærelsen, spiseforskrifter og festkalendre), når de gøres gældende efter Kristi opfyldelse.

Principialismens søgen efter universelle principper i forskrifter, der er begrænset til tid, sted og frelseshistorisk kontekst, synes at skabe flere problemer, end den løser.

---

³⁶ Joe M. Sprinkle: The Rationale of Laws of Clean and Unclean in the Old Testament, *Journal of The Evangelical Theological Society* 43/3 December 2000, p. 645